

MISES LUDWIG VON

Abstrakt:

Ekonom, filozof, právník a historik (1881-1973) působící v rodném Rakousku a později v USA. Byl kritikem státních zásahů do ekonomiky a velkým obhájcem liberalismu. Jeho ekonomickým přínosem je věda zvaná praxeologie – metoda racionálního jednání v ekonomii. Vydává knihu s názvem *Theorie des Geldes und Umlaufsmittel* (1912), ve které vysvětluje teorii peněz a hospodářského cyklu. Mises byl odpůrcem socialismu, proti kterému chránil Rakousko po první světové válce. Svými zásahy zabránil hyperinflaci, jejíž důsledky byly později viděny v Německu. Dalším významným dílem je kniha *Socialismus* (1922), ve kterém kritizuje tuto státní ideologii, kde nelze provádět racionální ekonomickou kalkulaci. V knize *Liberalismus* (1927) vysvětluje principy liberalismu. Jeho útěk do USA před nacisty znamenal vznik nových ekonomických myšlenek a principů, které v Evropě nemohl Mises volně publikovat. Jeho vrcholné dílo *Lidské jednání* (1949) se řadí mezi nejvlivnější díla ve společenských oborech vůbec.

Klíčová slova:

Rakouská škola, liberalismus, teorie hospodářského cyklu, teorie hodnoty, praxeologie, lidské jednání

Key words:

Austrian school, liberalism, theory of bussines cycles, theory of value, praxeology, human action

Names:

Meger C., Böhm-Bawerk E., Wiesner F., Bauer O., Hayek F.A., Morgenstren O., Machlup F., Haberler G.

Biografie

Ludwig Heinrich Edler von Mises se narodil 29. září roku 1881 v tehdejší rakousko-uherské Lvově v židovské rodině inženýra Artura a Adely. Svá školní léta strávil Ludwig von Mises ve Vídni, kam se přestěhovali. V roce 1900 začal na tamní univerzitě studovat práva, která ukončil v roce 1906 jako doktor práv. Při advokátské praxi začal studovat ekonomii, neboť chápal vztahy mezi právem a ekonomikou za velmi spojité. Stal se kantorem na dívčí akademii a později vyučoval na univerzitě. Roku 1918 se stal profesorem a začal pracovat pro vládu v pozici poradce, ze které ovlivňoval praktickou hospodářskou politiku. Stejně jako většina - zasažen socialismem - od něho ale opouští po průzkumu vídeňského trhu s byty. Mises dospěl k názoru, že nepříznivé podmínky bydlení mají svůj původ v daňových zákonech, které brání podnikání a tím pádem výstavbě nových bytů. Poté si koncem roku

1903 přečetl Mengerovy *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*. Díky této knize se stal Mises ekonomem. Carl Menger (1840-1921) byl nejvýznamnější představitel rakouské ekonomické školy. Jako první začal vnímat hodnoty a užitek statků. Mises na něj navázal a později ho i v mnohém překonal[1]. V roce 1927 založil spolu s F.A. Hayekem „Rakouský institut pro výzkum hospodářských cyklů“, který se stal výzkumným pracovištěm specializovaným na úvěrovou expanzi a její důsledky. Mises byl všem k smíchu, když předpovídal obrovskou německou katastrofu. Svého spolužáka a šéfa rakouských socialistů Otto Bauera přemluvil,

aby Rakousko nenásledovalo v hospodářské politice Německo, čímž pomohl odvrátit hyperinflaci a najednou se stal „hrdinou“[2]. Jeho intuice se projevila i v roce 1931, kdy zkrachovala banka Creditanstalt, ve které odmítl před dobou významný post ve správní radě. Opět se mu smáli, opět ho obdivovali. V roce 1938 se oženil s vdovou, herečkou Margit Serenyovou, a rozhodli se odcestovat a žít v Ženevě. Na jaře roku 1940, když vyšla Misesova kniha *Nationalökonomie*, vstoupila Hitlerova vojska do Francie, kde byla sesazena tamní vláda. Mises se náhle ocitl v nebezpečí – nacisté byli kousek od Ženevy. Na přání své ženy se rozhodl opustit Evropu. Skrze spřízněného profesora B. Andersona dostali neomezené vstupní vízum do Spojených států, kam putovali spolu s dalšími uprchlíky různými oklikami autobusem. V Evropě se začala spalovat všechna jeho díla. Ve Spojených států žili díky stipendiím, protože v USA vládli keynesiánci, a kdo měl jiný názor, dveře pro něj byly zavřené. Až jeden žurnalista umožnil Misesovi, aby jeho články vyšly v plátku New York Times, ve kterých se vyjadřoval ke světovým hospodářským problémům. Díky tomu byla Misesovi nabídnuta pozice hostujícího profesora, a tak začal znovu vyučovat. Pozvánky a pocty vedly k rozsáhlým přednáškám, které pořádal v Evropě i jižní a střední Americe. Ludwiga von Mises opouštějí síly po návratu ze švýcarských Alp dne 10. října 1973 v úctyhodných 92 letech. Zemřel tam, kde prožil 2/3 svého života – v New Yorku.

Rakouská škola

Podnětem vzniku rakouské školy se stalo díla Carla Mengera[2], když v roce 1871 napsal knihu *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*.

Charakteristické rysy rakouské ekonomie se dají soustředit do 3 oblastí, ve kterých se rakouská škola významně liší od zbytku ekonomických škol: *apriorismus* - ekonomie není empirickou vědou, nýbrž vědou apriorní, jež má svůj počátek u konceptu lidského jednání; *metodologie* - ekonomie není vědou o alokaci vzácných výrobních faktorů či jakékoli jiné alokaci, ale vědou o lidském jednání; *teorie* - Rakušané do ekonomie vnesli subjektivní teorii mezního užítku, neboli teorii hodnoty.

Carl Meger se pokusil vytvořit základy ekonomické vědy jakožto čisté teoretické disciplíny, která nabízela jiné vysvětlení hodnoty a ceny než klasická škola[3]. Za skutečné zakladatele se však považují jeho následovníci – Eugen von Böhm-Bawerk a Friedrich von Wieser. I oni se na počátku vzniku rakouské školy soustředili hlavně na teorii hodnoty. Někdy byli proto její představitelé nazýváni „školou subjektivní hodnoty“. Rakouská škola se od ostatních lišila také svou nekompromisní obhajobou liberalismu, soukromého vlastnictví či nedotknutelností občanských svobod. Veškeré ekonomické potíže přičítali její představitelé státním zásahům a měli averzi k používání makroekonomických agregátů. Dle jejich názoru šlo porozumět ekonomickým jevům pouze tehdy, když je vidíme jako výsledky konání jednotlivců a když pochopíme principy chování jednotlivců. Rakušané nepopírali existenci kolektivních entit, tj. společností či společenských tříd, ale brali je jako abstrakce, které nemají vlastní rozum, cíle ani způsobilost jednat. Další zvláštností rakouské školy bylo odmítání matematizace ekonomie – nepoužívali spojité funkce a svůj výklad demonstrovali tabulkami nespojitých číselných hodnot. V šedesátých letech 20. století se škola rozdělila na dva směry – misesovský a hayekovský.

Misesovo ekonomické myšlení

Ludwig von Mises popsal ekonomii jako teoretickou vědu, která se zdržuje hodnotových soudů. Jejím úkolem není říkat lidem, o jaké cíle mají usilovat, ale je vědou o prostředcích používaných k dosažení cílů. Věděl, že ekonomie ani ekonomové nejsou dokonalí, neexistuje totiž vševědoucnost. Přesto dal ekonomii zaslouženou úroveň. Po vystudování práv se začal věnovat i ekonomickým vědám. V roce 1915 precizně formuloval soudce Nejvyššího soudu Spojených států, ctihodný Louis Brandeys, souvislosti mezi právem a ekonomikou: „*Právnick,*

který nestudoval ekonomii, se s velkou pravděpodobností může stát veřejným nepřítelem. “ Mises byl nejvýznamnějším představitelem třetí generace rakouské školy. Do podvědomí široké ekonomické veřejnosti vešel jako obhájce klasického hospodářského liberalismu. Za příčinu hospodářských problémů považoval stát a jeho zásahy do ekonomiky. Významně přispěl k dalšímu rozvoji rakouské ekonomie zejména svou teorií peněz, kterou vysvětloval na příkladech mezního užítku. Uchvátil a pobouřil i dalšími teoriemi – teorií ekonomické kalkulace a teorií hospodářského cyklu. Byl největším odpůrcem socialismu a keynesiánství. Mises odmítal jako převážná většina tehdejších ekonomických klasiků historistickou teorii poznání jako nevhodnou pro ekonomické vědy, a tedy i chybnou. Mises rekonstruoval ekonomii jako axiomaticko-deduktivní vědu. Východiskem všech pravdivých ekonomických teorémů je axiom, že lidé jednají: záměrně sledují cíle a volí mezi vyššími a nižšími cíly (vyjadřují preference), aby maximalizovali svůj objektivní užitek (blahobyt). Tento axiom je nepochybně pravdivý – kdo by ho chtěl vyvrátit, musel by při tom sám jednat. A proto, je-li axiom nehypoteticky-a-priori-pravdivý, jsou pravdivé také veškeré výroky, které lze z něj přímo i nepřímo odvodit.

Díky Ludwigu von Misesovi poprvé došlo k integraci teorie peněz (v moderním žargonu: makroekonomie) a obecné teorie užítku (mikroekonomie). V systematicky uspořádané, logické, postupné analýze září spousta zásadních postřehů. Mises ukázal mimo jiné, že peníze jako směnný prostředek držený za účelem opětného prodeje nemohly původně vzniknout jinak než ve formě zbožových peněz (jako např. zlato). Ukázal, že každé množství peněz je stejně "optimální", a to proto, že zvětšení množství peněz (na rozdíl od zmnožení spotřebního zboží nebo kapitálových statků) nepřináší žádný sociální užitek, nýbrž vede pouze ke ztrátě jejich kupní síly. Prokázal, že zvýšení množství peněz nevede v žádném případě k současnému a proporcionálnímu zvýšení cen všech druhů zboží, nýbrž ke změně celého systému relativních cen a příjmů.

Teorie peněz a hospodářského cyklu

Roku 1912 napsal své první dílo *Theorie des Geldes und Umlaufsmittel*, do češtiny přeloženo jako *Teorie peněz a hospodářského cyklu*. Ohromný úspěch knihy mu zajistil, že se následujícího roku stal soukromým docentem na Vídeňské univerzitě a mimořádným profesorem. I když slovo „mimořádný“ zní velice skvostně, v praxi to znamenalo, že přednášel zadarmo. Jeho semináře měly ale obrovskou návštěvnost, mezi jeho studenty patřil F. A. Hayek[4], Oskar Morgenstern[5] nebo Fritz Machlup[6]. Mises vysvětloval hodnotu peněz na stejném principu jako hodnotu statků, tedy subjektivně na základě mezního užítku. Hodnota peněžní jednotky je dána subjektivní hodnotou statků, které si za ni člověk může koupit. Tak ovšem hodnota peněžní jednotky závisí na objektivní kupní síle peněz, tedy na množství statků, které si za ni koupit lze. Přitom kupní síla peněz závisí na množství hotovostních zůstatků, tedy na poptávce po penězích. A poptávka po penězích zase závisí na kupní síle. Dnešní poptávka po penězích závisela dle Misesa na kupní síle peněz v minulém období, a dnešní kupní sílu peněz určuje vztah mezi dnešní poptávkou po penězích a nabídkou peněz. Misesovo pojetí peněz bylo velmi široké. Kritizoval stát, resp. centrální banku, která peněžní oběh řídí.

Experiment v Rakousku?

První světová válka přinesla rozbití Rakousko-uherské říše a zánik Habsburské monarchie. V Rusku triumfoval bolševismus. Maďarsko zažilo krátký komunistický experiment za vlády Bílé Kuna. V německé říši došlo na mnoha místech k převzetí moci komunisty než konečně padla vládní moc do rukou menševisticko-reformního křídla sociálně demokratické strany. Také ve Vídni hrozil komunistický převrat. Mises zůstal nezlomen. Po celonočních diskuzích s tehdejším vůdcem sociálně demokratické strany Ottem Bauerem se podařilo Misesovi

ušetřit Rakousko komunistického experimentu. Osud Rakouska ležel v Bauerových rukách. Měl podle svého marxistického přesvědčení dát znamení k socialistické revoluci anebo měl následovat reformní kurz německé sociální demokracie? V zimě 1918-1919 přesvědčil Bauera, že socialistický převrat musí v krátké době ztroskotat. Rakousko bylo závislé na dovozu potravin, které byly zafinancovány bývalými nepřátelskými státy. Zásoba potravin ve Vídni by stačila na nejvýše 8 dní, a tak Spojenci by mohli bolševický režim kdykoliv bez potíží dostat na kolena zastavením dodávek. Vypukl by hladomor, začalo by drancování a Vídeň by se utopila v krvi. Tváří v tvář tomuto stavu se Bauer rozhodl zradit své ideály a nastoupit s reformním kurzem. Po tomto obrovském úspěchu soustředil Mises všechny své síly za zastavení inflace. Nemohl sice zabránit dramatickému znehodnocení rakouské měny, ale přece jen je nutné připsat především jeho vlivu, že koruna byla stabilizována roku 1922 na kurzu 14 000 papírových peněz za jednu zlatou korunu, a že Rakousko zůstalo ušetřeno tehdejšímu osudu Německa – hyperinflace a totálnímu zhroucení měny.[2]

Liberalismus jako ideologie i dílo

Liberalismus (latinsky *liber* svobodný, *liberalis* svobody se týkající, svobodomyšlný) je politický směr nebo také filosofický pohled, který stojí na tom, že svoboda je prioritní politická hodnota. Tato ideologie původně vznikla v 19. století ve Španělsku a má kořeny v evropském osvícenství. Mises byl jeho velkým obhájcem a právě proto vydal roku 1927 knihu nesoucí název *Liberalismus*. Charakterizoval ho jako nauku plně zaměřenou na chování lidí. Podle kritiků byla tato ideologie příliš racionalistická – nebylo v ní dostatek „citů“. Mises se obhajoval, že kdyby byl příliš rozumový, nebylo by třeba napomínat, aby byl vodítkem pro jednání lidí rozum. Liberalismus neříká – lidé jednají moudře, nýbrž lidé by ve svém vlastním zájmu měli jednat moudře.

Dílo *Liberalismus* je rozděleno do pěti základních kapitol, ve kterých se Mises zabývá liberalismem od počátku až k tomu, jaká je budoucnost liberalismu. V první kapitole pojednává Mises o základech liberální politiky, které jsou dle něho základy lidského jednání – mír, etika, tolerance či rovnost. Ve druhé kapitole zmiňuje čistě hospodářskou politiku, za kterou byl nejvíce kritizován. Třetí kapitola pojednává o zahraniční politice. I Mises ve své knize *Liberalismus* hovoří o Spojených státech Evropy či o svobodném obchodu a volném pohybu osob do zahraničí. V poslední, nejzajímavější, kapitole se o liberalismu vyjadřuje takto: „*Liberalismus není náboženstvím, není světovým názorem, ani stranou skupinových zájmů. Není náboženstvím, protože nevyžaduje víru ani odevzdání, protože není obklopen mystičnem a protože nemá dogmata; není světovým názorem, protože nechce vysvětlovat kosmos, a protože nám nic neříká a ani nechce říci o smyslu a účelu lidského bytí; není zájmovou stranou, protože ani jedinci, ani skupině neslibuje, nechce opatřit, ani neopatřuje jakékoliv zvláštní výhody. Je něčím docela jiným. Je ideologií, učením o souvislosti společenských věcí a zároveň aplikací tohoto učení na chování lidí ve společenských záležitostech. Neslibuje nic, co by přesahovalo to, co ve společnosti a společnostmi vykonat lze. Chce dát lidem jenom jediný: pokojný, nerušený vývoj materiálního blahobytu pro všechny, aby je ušetřil vnějších příčin bolesti a utrpení, pokud je to vůbec v moci společenských institucí. Mírnit utrpení, rozmnožovat radost, to je jeho cíl.*“

Human Action

V roce 1949 vyšla téměř tisícistránková kniha *Human Action*, završení Misesova vědeckého díla. „*Human Action*“, napsal Henry Hazlitt v jedné recenzi pro *Newsweek*, „*je, stručně řečeno, současně nejnekompromisnější a nejrigoróznější obranou kapitalismu, která kdy vyšla. Jestliže může jediná kniha obrátit ideologický příliv posledních let, který se děje ve směru etatismu, socialismu a totalitarismu, pak je tou knihou Human Action.*“ Předchůdce *Human Action*, *Nationalökonomie*, byla tváří v tvář časovým okolnostem pro německý knižní

trh téměř úplně ztracena, padla na neúrodnou půdu a její švýcarský nakladatel krátce po jejím zveřejnění následkem poválečných zmatků zbankrotoval. *Human Action* byla navzdory tomu, že se jednalo o čistě teoretickou knihu nejvyššího intelektuálního stupně obtížnosti, jedinečným vydavatelským úspěchem. Nechyběly sice rozlícené útoky a odsuzování ze strany socialistické a keynesiánské inteligence, která dominovala elitním americkým univerzitám (např. ze strany Johna Kennetha Galbraitha). Přesto to nemohlo zabránit tomu, aby *Human Action* do dnešního dne získávala stále rostoucí okruh čtenářů. Prodejní úspěch této knihy byl natolik trvalý, že uběhlo téměř 40 let, než nakladatel vydal kromě vázaného také brožované vydání. *Human Action* dosáhla svého obdivu svou jazykovou čistotou, systematickou výstavbou a specificky misesovskou praxeologickou metodou axiomaticko-deduktivní, krok za krokem postupující logické argumentace. Okruh čtenářů *Human Action* a okruh těch, kteří se jejím studiem stali misesovci, zahrnoval a zahrnuje osoby téměř všech vrstev a postavení: vzdělance, studenty, podnikatele, kněze, novináře, advokáty, lékaře, inženýry i ženy v domácnosti. Následovaly překlady této knihy do italské, francouzské, španělské, čínské a japonské - a z národního intelektuálního hnutí se stalo hnutí mezinárodní - spojené Misesem a *Human Action* - hnutí "Rakušanů" a "rakouské ekonomie".

Myšlenky po smrti Ludwiga von Misesa

Po Misesově smrti prožilo jím obhajované ideologické hnutí mnoho výkyvů. Počátkem 70. let se v USA poprvé (jako ve většině zemí západní Evropy) objevil fenomén stagflace - inflační (místo dříve obvyklé: deflační) recese. Podle Keynesa by tato událost měla být považována za "nemožnou"; podle jeho učení je právě inflace prostředkem, jak z recese vybědnout! Americkým univerzitám do té doby neomezeně vládnoucí keynesiánství bylo tímto otřeseno ve svých teoretických základech a dostalo se do krize, ze které se dodnes nezotavilo. V roce 1974, rok po Misesově smrti, pak obdržel Hayek - jako první ne-keynesiánek - Nobelovu cenu za ekonomii za svůj příspěvek k vývoji misesovsko-hayekovské teorie hospodářského cyklu. Výsledkem spolupůsobení obou událostí byl silnější zájem o "Austrian Economics". V akademických kruzích bylo opět úctyhodné studovat "rakouskou školu", která byla během vrcholného keynesiánství ignorována nebo zapomenuta. Mnohé nadace začaly vysloveně zahrnovat "Austrian Economics" do svých programů, které podporovaly. Konference a knihy k tématu "Austrianism" se hromadily a prominentní ex-misesovští keynesovci jako Fritz Machlup a Gottfried von Haberler se zase hlásili k "Austrians".

Poznámky:

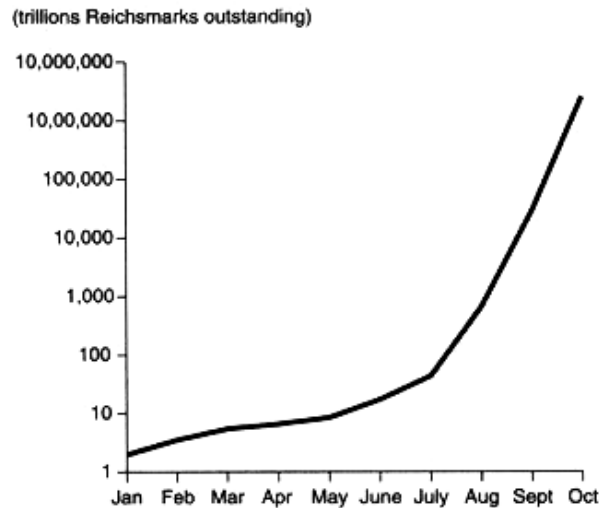
[1] Carl Menger (1840 – 1921) studoval práva ve Vídni a v Praze. I přes složité období, ve kterém bojoval proti klasické ekonomii a německé historické škole, se mu podařilo vybudovat základy, na kterých jeho následovníci postavili novou školu ekonomického myšlení, která má své stoupence dodnes. Carl Menger rozlišil statky na statky prvního řádu, oceňované racionálním subjektem podle principů mezního užítku, a statky dalších řádů, na něž je nutno "imputovat" hodnotu statků prvního řádu, jejichž tvorby se účastní. Při výkladu tržních cen vycházel z jejich tvorby na úrovni monopolu, který považoval za historicky výchozí, konkurence byla až výsledkem hospodářského vývoje.

[2] Hyperinflace v Německu nastala roku 1923 – tedy zanedlouho po konci první světové války. Prohranou válkou se Německo dostalo do svízelné situace. Kromě válečného dluhu ve výši 154 miliard marek hrozily také obrovské válečné reparace a nedozírné náklady při obnově země. V říjnu 1923 musel kvalifikovaný dělník pracovat celých 9 hodin, aby si mohl koupit libru margarínu. Litr mléka stál 5,4 miliónů marek, dopisní známka celé

2 milióny. Inlace nabývala bizarní formy. Mzda byla vyplácena týdně nebo i denně. Zaměstnanci si chodili pro mzdu s kufry či s prádelními koši, aby mohli pobrat hromady bezcenných papírů, zvaných peníze.

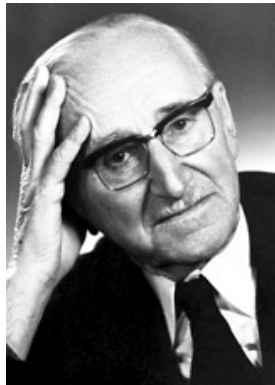
FIGURE 1. Hyperinflation in Weimar Germany, 1923

Source: Zahlen zur Geldentwertung in Deutschland 1914 bis 1923.

[3] Klasická škola nahlížela na hodnotu jako na esenci minulých nákladů. Menger hodnotu viděl jako subjektivní ocenění zboží spotřebitelem – schopnost uspokojení potřeby člověka.

[4] Friedrich August von Hayek (1899 - 1992) patřil k významným ekonomům, politologům a sociologům Rakouské školy. Proslul zejména svou obhajobou liberální demokracie a tržního hospodářství. Jeho rodištěm bylo Rakousko, velkou část života však strávil ve Velké Británii a USA. V Británii také roku 1944 napsal svou proslulou knihu *Cesta do otroctví*, ve které a podobné ideologie, směřující nalézají v socialismu, jenž 1974 mu byla udělena

1944 napsal svou proslulou knihu kritizuje komunismus, nacismus k totalitnímu státu, jejichž kořeny je také terčem jeho kritiky. V roce Nobelova cena za ekonomii

[5] Oskar Morgenstern (1902 – 1977) byl americký ekonom rakouského původu, představitel teorie her, známý Alberta Einsteina.

[6] Fritz Machlup (1902 – 1983) byl americký ekonom rakouského původu. V roce 1962 analyzoval americkou ekonomiku z hlediska produkce a distribuce znalostí. Určil pět klíčových odvětví podílejících se na vytváření znalostí, jimiž jsou vzdělání, vědecký výzkum, komunikační média, informační technologie a informační služby.

Použitá literatura a internetové zdroje:

BROŽOVÁ, D. (2006): Malé dějiny ekonomického myšlení. Oeconomica, Praha, 2006

HOLMAN, R. a KOL. (1999): Dějiny ekonomického myšlení. C. H. Beck, Praha, 1999

MISSES, LUDWIG von (1998): Liberalismus. Ekopress, Praha 1998

SOJKA, M. (2002): Kdo byl kdo – světoví a čeští ekonomové. Libri, Praha, 2002

SAMUELSON, P. A.; NORDHAUS, W. D. (1995): Ekonomie. Nakladatelství Svoboda, Praha, 1995

Internetový deník Neviditelný pes [online]. Poslední úpravy 16.5.2008 [cit. 2008-05-16]

URL: http://neviditelnypes.lidovky.cz/ekonomie-ekonomicky-nepravidelnik-viii-f0m-/p_ekonomika.asp?c=A061112_120837_p_ekonomika_wag

Peníze.cz – podílové fondy, hypotéky, pojištění, kalkulačky, daně, banky [online]. Poslední úpravy 16.5.2008 [cit. 2008-05-16]

URL: <http://www.penize.cz/15110-hyperinflace-v-nemecku-1923>

Wikipedie – otevřená encyklopedie [online]. Poslední úpravy 30.5.2008 [cit. 2008-06-10]

URL: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ludwig_von_Mises

Liberální institut [online]. Poslední úpravy 21.7.2007 [cit. 2008-05-10]

URL: <http://www.libinst.cz/stranka.php?id=73>

16. června 2008

Adéla Jindřichová

2. ročník, K06314